

ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ

ՆՈՒԷՐ՝ Տ. ԵՂԻՇԷ Ս. ԱՐՔ. ՏԷՐՏԵՐԵԱՆԻ (ԵՂԻՎԱՐԴ)

(ՓՈԽԱՆ ՇՆՈՐՀԱՒՈՐԱՆՔԻ)

Ա.

Առիթը. —

Ս. Գրիգոր Նարեկացիին ծննդեան հազարամեակը առիթը հանդիսացաւ որ արթննամ բռնատար աքսորի յուսահատ այս թմբիրէն, ճմռեմ, օտարութեան ցաւէն կոտորացող աչքերս, մաքրեմ ճպեռը, մտքի մոռացութիւնը. ու, յիշողութեան ամպամած երկիրքին տակ՝ քալեմ հաւատքի գաւազանին յենած, ելլեմ, բարձրանամ, կոխեմ գետին, դարձ—դարձ լեռները մազըլցիմ, համբուրեմ հողն ու քարը այն երկրին որ ծնունդ տուած է մեր սուրբերուն և հեղինակներուն:

Կ'ուզեմ մեծ սուրբին հետ նստիլ ժայռերու ձերպերու ստուերներուն տակ աւնուլ քունն ու հանգիստը առնել, կամ այցելել սառնակաթ աղբիւրներուն՝ որոնց հայելիին մէջ սուրբին պատկերն է ցոլացեր, պապակը լուացեր, ճգնութենէն այրած ճակատը զովացուցեր: Մտնեմ քարայրը, որուն խոր ստուերներուն մէջ սուրբը ճգներ և աղօթեր է, դեերը հալածեր, ու տառապեր «հրակայծ մօթդներէն, անձեանիծներէն և ուրիշ քրտնածին, զգուելի, կսկծեցնող ու կեռացնող խումբերէն, ու

որոնք զիշերամարդ թեւերուն պէս, խաւարաւէր մեկնակաղէն բարբարոս գունդերուն, արարական գանասար գալլերուն պէս, իրենց զազանութեամբը, կորակոր գնացքովը, արջնաթոյր դոյնովը, կրկնապարոյր, կռածագ, կտուցովը, նման կարիճի խայթոցներուն կամ դժնիկ փուշերուն՝ խոցտելով կը ծծեն, կը քաշեն արեան խոնաւութիւնը... որոնց դիմաց մարդերը, որոնք ամբօխներու իշխեցին, ժողովուրդներու տիրեցին, ազգերու քաղաքները առին, զիւրաւ յաղթեցին, իրենց հզօր ձեռքերուն պարտութիւնը խոտովանելով՝ ըսին. որովհետեւ չկրցանք զիմադրել հզօրագոյններուն ուժին, խոյս տուինք, այստեղ եկանք, վերնայարկ Գոտեկան քարայրը, ուր Նդերովի քամին ու լիճին գեփիւոը հրեշտակներու բնակավայրը ըրած» են:

Սուրբին ներշնչումի քարայրը, լեռան գեղեցիկ մէկ կէտին վրայ, հեռու մարդու ճամբաներէն ու տեսողութենէն, հոս է, անդունդներու վրայ կախուած քարաժայռերու բնակարանը, անդնդախոր հայոց մեծ Դանդէի ճգնարանը, ուր «Հայոց մեծագոյն բանաստեղծը» արձակած է հառաչանքներու իր օղբի աղաղակները, ի խորոց սրտի խօսքի իր աղապատանքները:

Ահա դամբարանը մեծ Սուրբին, որուն մարդիկ կը մօտենան ծնկաչոք, ու ծնրադրութիւնով իրենց իւզը կը կաթեցնեն անոր մշտափառ ջահին մէջ, աշտանակներուն մէջ վառուած մօմեր կը պլպլան, և ատուշանի կրակներուն վրայ իրենց խօնկը կը ծխեն: Ու, ինչպէս այսօր, կը տեսնեմ թէ ինչպէս մայրս, մեծ Սուրբի սրբատաշ մարմար գերեզմանին շուրջը կը դարձնէր ինձ, վրան կը պառկեցնէր, որ չնորհքն ու իմաստութիւնը գար իր փոքրիկին վրան:

Մեծ Սուրբին մէկէ աւելի գերեզմանները չեն կրցած զայն իրենց մէջ պարփակել՝ ան կը մնայ միշտ անպարագրելի ու

կառուէն և փառաւոր դէմք մը, Էնօխ LXXXIX, 52, XC, 31, Մատթ. XI, 14, XVI, 14, XVII, 10, Մարկ. VI, 15, VIII, 28, IX, 21, Ղուկ. I, 17, IX, 18, Թովհ. I, 21, אבות LXX אב, եղակի. նոյնպէս 205. հօր: אבות לע בנים LXX ἀνθρώπων πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ նոյնպէս 205. առն առ ընկերի իւր: לב սիրտ, Արար. א, Ասոր. לב, Արամ. אבא, եթովպ. lebe, Ա.քթա. libbu, որուն Սուրբերէն նախատիպն է sag. Եգիպտ 'b. Ուկարերէն lb:

ԱՆՈՒՇԱՒԱՆ ԱՐՂ, ԶՂՁԱՆՆԱՆ

հրաշագործ, Եղերովի փոթորիկներուն պէս աշխարհաստատ, ծովուն ջուրերուն պէս խորանդունդ ու մրրկածին, և կամ, այնքան քաղցր և անուշ՝ ինչպէս ծովուն կապոյաներուն մէջ ննջող հուր աչքերով, բոց մօրուքով մանկիկը, որ զեփեռը կը շնչէ ու ծաղիկներուն՝ իր բոյրը կուտայ:

Հայկական Տաւրոսը՝ իր ամբողջ երկաթեան վրայ՝ ոչ մէկ կէտին վրայ այնքան բարձր էր ու կամարածեւ, որքան Վանայ Լճի հարաւակողմը իր մահիկածեւ պարիսպով, նոյնքան մահիկածեւ ծովուն ջուրջ:

Ռշտունեաց աշխարհն է սա:

Գաւաշի փոսը:

Ռշտունեաց աշխարհի ամենամեծ և խորունկ փոսն է, Գաւաշի փոսը, ինչպէս Փեսանդաշտը (փոս-դաշտ) ամենաբարձրագիր դաշտն է, 2200 մետր բարձրութեամբ:

Կայ ուրիշ աշխարհ մը որ այնքան փոքր տարածութեան վրայ, որպիսին է Ռշտունիք, իր վրայ կրէ այնքան կաթողիկէները:

Կ'ուզէ՞ք ինձ հետ անոնց համբանքը ընել: Նստինք Ախթամարի քարաժայռին վրայ ու համբենք. արեւելքէն արեւմուտք, Նախ, ծովահայեացները:

Սիւպտակ Վանք, Զարահան Ս. Նշան (Եղիշէի գերեզման), Հելի Վանք, Հերիճ Վանք, Ախաւանք, Ախթամարի Ս. Խաչը, Ս. Վարդան, Եօթ անուան տէր Ս. Յովհաննէս (հարբերդի), Նարեկի Վանք, Նոր-Գիւղի Ս. Գէորգ, Կարմրակի, Լուսապտուղ Ս. Սահակի, Ս. Թովմաս առաքելոյն, Ընձակի Ս. Յակոբի վանքերը:

Զօրամէջիկները, լեռնապարի հարաւ.

Մրրաքրոջ Ս. Նշանի, Կարող Տէրի, (կարատէր) Փութկի Ս. Գէորգի, Մոկաց՝ Ս. Զօրավար, Ամենափրկիչ, Ս. Մինաս, Ս. Կարապետ, Ապարանից՝ Ս. Խաչ, Վորգա՝ Ս. Աստուածածին ու Խիզանի Ս. Խաչ:

Ռշտունիքին ծոծրակը՝ Փեսան դաշտն է. սուրբերու ու մեծ մատենադիրներու ծննդավայրն ու միանգամայն հանգստարանը:

Անանիա վարդապետ Նառեցի, Խոսրով Եպիսկ. Անձեացի (Նառեցի), Գրիգոր Նարեկացի (Նառեցի), և... Եղիշէ Սրբ. (Եղիվարդ) Կայնիմիրանցի. Նոյնպէս. Եթէ ոչ ծննդավայր՝ գոնէ հանգստարանը, Աւարայրի պլպուլ՝ Եղիշեայ քաղցրազրուցեկի

և տանչարանն՝ աստուածախօս Մովսէս Խորենացիի:

Արտօս, գլուխը՝ Ռշտունեաց զեղեցիկ ու բարձրագագաթ լեռներու, անմահական ջրերու, պէս պէս ծաղիկներու ու փարթամ արօտներու: Ծաղիկներ կան, որոնք միայն այս լեռներուն վրայ կը ծաղկին, թփուտները՝ որոնք այս լեռներուն վրայ կը կանանչին: Ռշտունիքէն դուրս ո՞ր լեռները ունին Սուսուն ծաղիկ: Սուսուն ծաղիկը, որ իր մէջ կը խտացնէ Հայաստան աշխարհի բոլոր ծաղիկներուն բոյրն ու հոտը, անուշութիւնն և զգլխանքը: Ան՝ ծաղիկներու Նարեկացին է:

Նարեկացին հայ մտքի Սուսուն ծաղիկն է, հայ մտքի, հայ սրտի, հայ խելքի, հայ զգացմունքի, հայի ուրախութիւն, հայի տրտմութիւն, անոր նախապաշարումը, անոր թերահաւատութիւնը, սիրոյ, հաւատքի, յոյսի, համբերութեանը, ընդվզումի, բռնութեան և Աստուծոյ դէմ պայքարողի կերպարն է:

Ո՞վ կրցած է անոր չափ սէրը ապրիլ՝ կրօնքին անուան տակ, կամ իր ամենի կատաղութեան մէջ թոխքներ գործել, այս սերուն հետ կռուի բռնուիլ, և կամայ սահարի մը մոլեգնութեամբ կիրքերու վրայ յարձակիլ, ինչպէս Եղերովի բռնաշունչ փոթորիկը լեռներուն՝ որ ծովին վրայ կը յարձակի ու բռնաշունչ կ'ընէ բոլորը: Տեսա՞՞ք Եղերովի փոթորիկը որ կը յարձակի ծովուն վրայ, կ'արշաւէ, կը մրկուի, անդունդը կը բանայ ջուրերուն մէջ, ջուրերը երկինք կը բարձրացնէ, վիշապները շղթաներու կը զարնէ, երկինքի աստղերէն կը կախէ, ամպերը կը փչէ, փայլակներ կը ցանէ, շանթահար կ'ընէ գոռոզ լեռները, փոսեր կը բանայ, անդունդներ կը շինէ, Սանդարամետ կը շինէ, մարդն և Աստուածը սարսափի կը մատնէ, շարքերը կը հալածէ մինչև տիեզերքի ծայրերը, մթութեան խաւարներուն մէջ՝ խաւարը կը թանձրացնէ, Աստուածը կը վանէ տիեզերքէն, մինչև որ իր հոգին անդունդներուն վրայ շարժելով ըլլայ նոր «եղիցի լոյս» մը, Լոյսին մէջ՝ լոյս կ'ըլլայ, կը խաղաղի, կը բացուի, կը փթթայ, կ'անուշնայ, կ'ըլլայ զարուն, ծաղիկ դաշտ, կ'ըլլայ մանուկ, կամ աշունք զեղին՝ որ կ'իյնայ անգոր ու գալկահար: Կը պառկի ծովակին օրօրոցին մէջ, ծառե-

բու և պուրականներու զով ստուերներուն տակ մանկան լացը կուլայ: Կամ թէ անուշահամ մրդերու պէս օդը կը բուրումնաւետէ, կամ, ձմրան սարսուռը կ'ապրի ու կ'արձակէ ձիւնին տակ թրջած խոտին բուրմունքը:

Ահա նարեկացին իր աշխարհագրական միջավայրին մէջ, հարազատ ծնունդը իր Հայրենիքին:

Երկար ըրի այս մասը: Աղէ՛կ ըրի:

Երբ, ժամանակին, եղիվարդը կարգացի, զգացի որ ձայնն իր ծանօթ է ինծի: Զգացումները՝ հարազատ, թոխքը՝ թեթեւ, չունչը՝ քաղցր, հառաչանքը՝ խոր, մեր լեռներուն չափ խոր: Ու, երբ գտայ տեղը իր ծննդավայրին, այդ լեռներուն բուրմունքը հասաւ ինծի: Ու, իմ հայրենաբաղձ հոգին, ի խորոց սրտի խօսք բարձրացուց և ուրախութեան աղաղակներով, կրկնակի խօսքերով, փառք տուաւ Աստուծոյ, ըսելով, — Փառք քեզ, Աստուած, փառք քեզ, և յաղագս ամենայնի, փառք քեզ, որ յոյսին թելը չես կտրած, հաւատքին վէմը չես խախտած, սէրը չես պակսեցուցած, քանզի խոնարհ այս երկիրը կրկին եղաւ տէրակիր, գտաւ լծակից, լծակից մի փոքր ընդ աստուածատուր վարդապետին մերոյ, Արքազան հայր Եղիշէի, որ եղաւ յաջորդ ու տէրակիր Գրիգորիատիպ դպրութեան մերոյ, եղաւ երկիր բանական բուսոյն, զգայական անդաստան կենացն հացի, վառարան՝ բորբոքման անչէջ կայծական, վայր դալարաբեր հայրենական ծոցածին ծաղկին և ծառ երկնուղէջ անթարչամ խնձորին և գործարան գոյութեան մեր լուսատու հոգեւոր դպրութեան:

Դուն միայն կրնաս ներել, Արքազան, զիչերախաւարին մէջ գրուած այս տողերուն սայթաքումները, երկբայութիւններն ու չաղփաղփութիւնները:

Բ.

Հայրենի լեռ. —

Հայրենի երկրէն երկու սուրբ ու նուիրական նշխարներն ունիմ որպէս սեփականութիւն, որոնք իմ թափառական կեանքի լոյս աղօտ յիշողութիւնը կը կազմեն. նախ իմ և ու պատկեր մը, իւզաներկ պատկեր մը, Արտօս:

Պատկերը՝ գործն է Մասիսներու անշուքական նկարիչ Օհան Բաղդասարեանի, հեղակաւոր ու վեհ որքան Մասիսներն են: Գնահատուած եւրոպացի և Ամերիկացի նշանաւոր գիտնականներու և գեղարուեստասէրներու կողմէ:

Վանեցի Օհան Բաղդասարեան հասակակից Փանոս Թերլէմէզեանի՝ սորված նոյնպէս Փեթրոպոլիսի Արուեստից վարժարանը, որուն պատկերները, 1927-ին Միւսինի միջազգային արուեստահանդէսին մէջ՝ առաջին կարգի մրցանակի կ'արժանանան: Սակայն նախանձը և ատելութիւնը կ'այրեն իրենց բոցերուն մէջ Օհանը: Այս մասին օր մը առանձին:

Պատկերին բոլոր գոյները նուրբ են ու բնական: Գարնանային արշալոյսը որ Ռըլտունեաց լեռներուն տուած է ուրախ գոյն մը, նման նոր արթնցող մանկան ժպիտին, ձիւնածածկ դազաթները Արտօսին՝ արեւածաղկին կարմիր գոյնն են առեր, մինչդեռ անոր հիւսիսային լանջերը մռայլ ստուերներու խաւարին մէջ դեռ չեն արթնցած: Բաղդասարեանը ստուերներու անմրցելի վարպետն է: Կապոյտ ու խոր ստուերները կը տարածուին հեռու Գաւաշին վրայ, պահելով հայածորը լեռներու պահարանին մէջ անտեսանելի: Արտամետին բարձրադիր՝ պատկերին երկայնքով, ցածնալով, երկննալով, նեղնալով, վայրէջք մը դուրս կուտայ որ, Արտօսին զուգահեռ, նուրբ բաց վարդ գոյնով մը կը վերջանայ ծովին մէջ:

Արտամետէն՝ բարձրադիրն երկայնքն ի վար ստուերային կանաչութեան մը մէջ՝ կ'երեւին Արտամետի մրգաստանները՝ կէսընկղմած ծովին մէջ: Ապա ծովը՝ որ տակաւին չարթնցած իր խաղաղ կապոյտին մէջ կուգայ զիզուելու Ծամիրամի պարտէզներու գոգին մէջ. պարտէզներուն ճոխ կանաչութիւն մը, ուր ծառն ու թուփը, խոտն ու ծաղիկը իրենց գոյները ունին. ու, վրձինը կրցած է իւրաքանչիւրին տալ իրենց գոյնը, այսինքն, Վանի վարդաստան այգիներուն գոյնը: Բիւ մը հեռու ջուրերու ծոցին մէջ առագաստանաւ մը կը ծփծփայ ջուրերուն վրայ:

Սա է նկարին արտաքինը, ուր երկինքը կամարացած է լեռներուն վրայ, լեռները բարձրահայեաց կը նային ցած ինկած բլուրներուն ու խոր ինկած ծովերուն վրայ:

ուր պարտէզներուն կանաչութիւնը գլուխ
կը բռնեն լեռներուն զիմաց՝ ու բարտիները
տեղ տեղ կը հասնին լեռներու կէս բարձ-
րութեանը: Կ'ուզէ՞ք տեսարան մը, ուր
պարտէզներն ու բլուրները, ծովուն կա-
պոյտն ու դաշտերուն ստուերային կապոյ-
տը միացած ըլլան լեռներու խոր ստուեր
կապոյտին հետ, որոնց վերեւ, արշալոյսը
կը ծաղկի կարմրաբոսոր այս պատկերին
նայեցէք:

Ինձ համար սակայն այսքան մը չէ սա
լուղաներկ պատկերը:

— Ան իմ կենդանի հայրենիքն է, ան՝
գոյներէն ու զիծերէն աւելի բան մըն է
ինձ համար: Ինձ համար՝ Շամիրամի պար-
տէզներուն այս զիծը՝ տարածութիւն մըն
է, տարածութիւն մը՝ Վանի զրախտաբոյր
մրգաստաններու, ալիւններու, վարդաս-
տաններու, պարտէզներու, դաշտերու և
արտերու:

Ծովը այսքան փոքր չէ: Վանի Շամի-
րամ թաղէն մինչև Արտամետ, Ծվրստանի
և Արտամետի դաշտերը կան, որ «քանի
քաշես այնքան կ'երկարին», ինչպէս Շա-
միրամի առուն, որ իր երկայնքին մէջ ոչ
ծայր ունի և ոչ ալ վախճան:

Պատկերէն գիծի այս տարածութիւնը
ինձ համար զրախտային ընդարձակութիւնն
ու գեղեցկութիւնը ունի: Հազիւ ազատած
Վանի ալիւստաններու պտուղներու հոտէն՝
քեզ կը զիմաւորեն Ծվրստանի, կը տեսնէ՞ք
պտտիկ հայր Սերովբէն, որ Ծվրստանի սա
զիմացի մրգաստանի պարտէզին մէջ, փոք-
տուզ ինկած խոտերու վրայ՝ մէկ խնձոր
թուշ կ'ընէ ու կը նետէ, ու մէկալին ձեռք
կ'երկարէ, ու խնձորէ խնձոր փոքտուզ կը
վազէ ետեւէդ կանչելով, հապա, հապա,
հապա, հապա, Աստուած հապա, Աստուած
ահապան. որու վրայ, ստիպուած ետ կը
գառնաք ու կ'ըսենք. — «Աստուած՝ օգ-
նական»: Մրգերուն բոյրերը, տակաւին
այս բոյրերը չվերջացած, Արտամետի ան-
մահական խնձորները քեզ կը զգլխեն, ու
իրենց փէշերուն տակ քեզ կը քաշեն, ծովը
նետել կուտան քեզ, կը լողցնեն ու գուրս
կը հանեն՝ եթէ զնացող Շամիրամը չար-
թըննայ մեղաւոր համբոյրով մը:

Ո՞ր գեղարուեստասէրին աչքը պատ-
կերին այս մշուշոտ կանաչին վերեւ կրնայ
տեսնել բարձրահայեաց Արտամետը, որուն

առջև, Տոսպայ լիճը առասպելական Շամի-
րամի լողարանն է շիներ, անոր հաւաքած
պարսատիկին մեծամեծ քարերը՝ մեծ աղ-
բիւրին շուրջ՝ անմահական ջուրին հսկո-
ղութիւն կ'ընեն. աղբիւրը՝ որուն մէջ Ա-
րային վէրքերը լուացեր է Շամիրամ իր
վաւաշոտ ցանկասիրութեամբ, իր կախար-
դական վճուկութեամբ, իր տափական ու-
լունքներու յուսուլքովը, ուր ուզած է
կեանք տալ Արային, ու, որու ծիծաղնե-
րու բոցին մէջ՝ կարմրեր են Արտամետին
խնձորները, Եւային դրախտէն մնացած:
Ինչ հէքեաթ խորհուրդ: Արամեան Արան՝
ի տես Շամիրամի գեղեցկութեան՝ չի կրնար
յաղթել փորձութեան, համբոյր մը կը քաղէ
անոր այտերէն, բայց և կը բռնուի անոր
թովչանքին թակարդէն ու Նուարդին տա-
լիք մատանին հոն, Շամիրամի սնարին մօտ
կը մոռնայ ու գերին կը դառնայ Շամիրա-
մին: Արամ թէև, կը վերադառնայ Նուար-
դին և կ'ուեննայ Սոսանուէր Անուշաւան,
բայց ալ՝ ո՛չ Նուարդին սէրը և ո՛չ ալ Ա-
նուշաւանին անուշութիւնը չեն կրնար մա-
րել Շամիրամին սիրոյ կրակները. ան բըռ-
նըւած էր անոր թովչանքին կարթէն, անոր
գերին էր, ու, թէև կը մեռնի Նուարդի
հետ կապած ամուսնութեան հաւատարմու-
թեան կապովը, բայց և յարութիւն կ'առնէ
Շամիրամի գիրկին մէջ, ուր կ'ապրի՝ ան
հիմա Շամիրամի զրախտին մէջ, որպէս
յաւիտենական դժբախտ, անդունդով մը
դատուած Նուարդէն և Անուշաւանի Դրախ-
տէն:

Վայ անոր որ Շամիրամ մը կը համ-
բուրէ ու կը փախչի, ան՝ իր ծամբուտ եր-
կար խուրձերով մեծամեծ քարերը անոր
ետեւէն կ'արձակէ, բանակները կը փշրէ,
ծովին մէջ մրրիկ կը շինէ, մինչև որ զայն
խեղդէ իր տափանքներու անդունդներուն
մէջ:

Փառք Խորենացիին, որ Արան կը քնա-
ցնէ հաւատարմութեան յաւիտենական քու-
նով, պանծացնելով ամուսնական սիրոյ
յաւիտենական հաւատարմութեան գերա-
զանցութիւնը:

Կ'ուզես Արտամետի անհրապոյր տա-
փակ լերան կարճ ճանապարհը ձեռք առ-
նել, անվերջանալի ոտտին արտերու տա-
րածութեանը մէջ՝ թէ՛ Արտամետի մրգաս-
տաններու եղբերքով Շամիրամի ջրանցքին

հետ օձապտոյոյ՝ քալել, դարձդարձիկ փոսեր կտրել, Շամիրամը երազել, ծովը դիտել, լեռներու կարաւանը համբել, որոնք իրենց դուռնէն ծովին մէջ մխրճեր են, որոնք քեզ հետ միշտ կը քալին բայց չեն յառաջանար կամ Աղթամարը՝ որ միշտ ջուրերուն մէջ լող կուտայ ու ափը չի գուրս դար: Սուրբ Վարդանը կ'ուզես մտնել, որ կը նստի Արտամետի տափակ լեռան քթին վրայ՝ ոտքերը կախած ծովին ջուրերուն մէջ ու չուզեր լսել, իրմէ քիչ հեռու Խոջապայ գետին գորտերուն կրկնողը՝ ուր ծովն ու խորականից շամբիւտը իրար կուլ կուտան, ու կուլ կուտան նաև Պարակաւնից Բուղանը...

Դիւրին չէ հայկածորը կտրել Արտասին հասնելու համար, Խոջապայ Գետը կայ դիմացդ, իր առատաջուր գետով. գիւղեր կան հիւրասէր ու խոռովկան: Կրնա՞ս չիջնալ խորգուժը, Վահանը կը խռովի, վարդպատը կը հապա: Իշխանի քոմէն անցնիս ու տէրհա՞յրը չի տեսնես, Մուտոեանի հետ միացած ինչե՞ր կը լարեն դէմդ:

Կրնա՞ս ուշանալ ու չանցնիլ Մշտակը, ահա լէզէոն մը ամէն կարգի Մուրօեաններու որ օձիկէդ կը բռնեն ու քեզ կը բանտարկեն մինչև որ տանձն ու խնձորը վերջանայ: Հապա ալ, քեզ կ'ըսեն. «Ինչո՞ւ ջուրը մանելով անցնիս որ քու սենն ու սպիտակը երեւի, քալէ Անգղէն երթանք, կամուրջէն, անոր ջրաղացներէն՝ եթէ չարթննայ Ռէս Մըրսոն: Եւ ապա քալէ Կըռնուտի անկո՞ւտ դաշտէն՝ մինչև որ չուքի մը տակ քնչուհին քեզ գտնէ ու ափերուդ մէջ՝ բախտդ նայի, քեզ չողովէ՞...» Արտամետի Շամիրամի ջուրերէն՝ Կոնուտի անջուր քնչուհու կոնի փուշերու բոցերուն մէջ... Որքան քրտինք պէտք է թափես մինչև Աթանան հասնիս և զգաս որ ալ Արտասի փէշերուն տակն ես:

Աթանան սահմանն է Գաւաշին: Արտասն իջած Բեշօղ-ին ջուրերը Աթանանէն կը վազեն մինչև ծովը՝ ջրելով անոր արտն ու ափը: Ասկէ՝ կառավարական ճամբան, Ոստանի փոսը կը բաժնէ երկու մասի, ձախ կողմը՝ Արտասի փէշերուն վրայ կը կանգնին ու կը փռուին Սպիտակ Վանքը, բարձրահայեաց, վարը «Առուամէջ» թաղը իր պարտէզներովն ու ծխախոտի տնկաբաններովը, վերը՝ Չարահան Ս. Նշան

վանքը (Եղիշէի Դամբարան), ստուերախիտ ծառերուն մէջ խորանացած, ապա «Պարանոց Այգի»ն, «Մեծ Թաղ»ին մրգաստաններն ու տնկաբանները, յետոյ «Վերին Թաղ»-ի ու «Մատմաննց» թաղերն և անոնց ծիրանի և ընկուզենեաց անտառները, որոնք տուները իրենց մէջ պահած Ոստանի Գետին զով ջրերուն եզերքն ի վեր, եզերքն ի վար քիւրտ անուշիկ տակ, Մուհամմէտին գլխով թեանը ապաւինած՝ հայ սովորութիւնները կ'ապրին, անոր հէքեաթները կը պատմեն, անոր սիրերգութիւնը կը տնտնան՝ սպասելով թէ ե՞րբ արշալոյսը պիտի ծագի ու լեռներուն ետեէն իջնայ, Բելը նետահար իյնայ ու ինքը ազատի անոր տիրական բանութիւնէն:

Կառավարական ճամբուն մէջտեղ, Գետին աջ ու ձախ ափերուն վրայ՝ Ոստանն է իր պետական չէնքերովը, ծառերու շրջանակին մէջ, ապա՝ «Իշխար»ը որ կը նստի Բղլաքարի լանջին՝ Գետին աջ կողմը՝ Վառնշատը ու ծովափին՝ Հեշատը՝ որուն վերեւ կը բարձրանայ Գազիկ Արծրունու նշանաւոր բերդը, որ Բղլաքարի բարձունքէն՝ Ռշտունեաց ծովին կ'իջխէ: Ահա Ոստան, մրգաստաններու այս մեծ աւանը, որ կը սկսի Սիպտակ վանքէն ու կ'երկարի մինչև Մատմանցը՝ տասնըհինգ քիլոմէթր երկայնքով ու Մատմանցէն մինչև Հիշաթի-Ծովափը՝ 6 քիլոմէթր, որուն դիմացը, ծովափին կը կանգնի Ոստանի նշանաւոր կոթողը՝ ի նշան Հայ ու Արաբ եղբայրութեան, որը իր միակտուր մարմարիոնով՝ մեծութեամբ ու զարդանկարներու դեղեցկութեամբ, Ժողովուրդը հաւասարացուցեր է Աղթամարի կաթողիկէին ու Պոհտանի կամուրջին:

ԳՍԻԱՇՈՐԴԻ

(Ն. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ)

(Շարունակելի՛ 1)